

Posudek na diplomovou práci Kateřiny Novotné: Percepce cizinců většinovou společností.

Téma práce pokládám za mimořádně aktuální, vzhledem k nedávno proběhlé tzv. migrační krizi. Zároveň je také společensky více než závažné, jak autorka sama výstižně a poněkud dramaticky dokládá na str. 17, když odkazuje na pět stádií, jež se vyskytují ve společnostech podporujících rasismus a mohou vést až k vyhlazování dané skupiny (odvolává se na Allporta 1954 citovaného v Hayes 1998 na str. 127): (1) očerňování (pomluvy, propaganda, nepřátelské vyjadřování vůči skupině); (2) izolace (separace menšinové a většinové společnosti, utváření ghett); (3) diskriminace (upírání takových statků a příležitostí, které jsou většinové společnosti běžně dostupné – občanská práva, zaměstnání, dostupnost bydlení); (4) tělesné napadení (násilí vedené vůči osobám a/nebo majetku na úrovni jednotlivců, ale i státu); (5) vyhlazování (násilí vůči celé skupině lidí za účelem její celkové likvidace).

Způsob zpracování DP pokládám za na poměry diplomové práce spíše nadstandardní; je zřejmé, že studentka odvedla množství práce, když sebrala, přepsala a analyzovala dvacet šest polostrukturovaných rozhovorů. Jazyk práce je také odpovídající, stylistika odpovídá požadavkům na akademický text, celá práce je srozumitelně členěná na kapitoly a pod-kapitoly. Jak studentka uvádí (str. 39): „Neskromným cílem této diplomové práce je především porozumět, jakým způsobem nebo prismaticem vnímá většinová společnost menšinovou populaci cizinců na území České republiky. (...) Zároveň si klade za cíl poodhalit ony zmíněné latentní struktury; laicky řečeno zodpovědět otázku „proč“ a identifikovat činitele utvářející ony postoje.“ Podařilo se skutečně odhalit ony činitele?

Studentka podle mého názoru v teoretické části práce naráží na až zarážející detail, že v české sociologii není termín „cizinec“ obsažen ve Velkém sociologickém slovníku. Tím spíše v teoretické části práce studentka vhodně uvádí některé konceptualizace „cizince“ z pera sociologických teoretiků (především Baumana a Giddense), hodili by se možná i další klasičtí autoři jako Simmel či Schütz. Přes tento teoretický úvod nicméně autorka pro potřeby své empiricky laděné práce – dle mého názoru vhodně – volí definici „cizince“ jako toho, koho za něj respondenti pokládají (str. 7-8). Studentka dále podle mého názoru velmi dobře konstatuje, že je téma percepce cizinců u nás spíše doménou kvantitativních výzkumů, zatímco těch kvalitativních je velmi málo. Tuto tezi ovšem mírně nedostatečně (ne)dokládá rešerší literatury, ačkoliv jde zároveň o tezi, která velmi dobře obhajuje autorčin vlastní zvolený metodologický přístup.

Autorka také velmi dobře poměrně rozsáhle předestřela kontext týkající se legislativního postavení cizinců na území v České republice a zejména jejich reálných počtů, zaměstnanosti, kriminality, nelegální migrace či vzdělání. Šlo o snahu kontrastovat realitu týkající se cizinců u nás (kolik jich vlastně je, odkud přicházejí, jak jsou nebezpeční) s percepcí cizinců ze strany majority? A nalézat tak rozpory mezi realitou a představami?

Trochu postrádám v rešerši již provedených výzkumů a publikací nějaké stručné shrnutí, k čemu tedy ty výzkumy stran cizinců a jejich percepce českou majoritou docházejí. A jak nebo v čem přesně naše dosavadní vědění stran percepce cizinců posouvají kvalitativní metodologií zjištěné výsledky autorky této práce (str. 36-38). Dílčí odkazy na tyto provedené výzkumy jsou však též obsaženy v části práce referující o vlastních zjištěních.

Nejsem si jist, zda je kvalitativní metodologie vhodná pro zodpovídání otázky, s jakými socio-demografickými řezy postoje k cizincům souvisejí. A jak to lze s pomocí kvalitativní analýzy dat průkazně prokázat. Kvalitativní výzkum zde podle mě může jen generovat hypotézy po těchto vztazích, které je pak nutné testovat s pomocí dotazníkového šetření (nebo experimentů atd.). Nicméně jestli jsem pozorně četl DP, autorka víceméně dochází ke stejným závěrům, k jakým i kvantitativní studie (tedy například hovoří o vlivu vzdělání či přímé osobní zkušenosti s cizinci).

Dílčí připomínky a otázky do diskuse:

V teoretické části práce autorka velmi dobře konstatuje, že postoje lze podle základních psychologických procesů rozdělit na tři složky, a to na kognitivní, emocionální a behaviorální. A dále argumentuje, že v souvislosti s meziskupinovými postoji je kognitivní složka postojů reprezentována stereotypy, afektivní předsudky a behaviorální diskriminací členů jiné společenské skupiny (zde se odvolává na literaturu, konkrétně na Fiske 1998 in Graf 2015: 24). Domnívám se ovšem, že se studentka nepokusila odkrýt především onu třetí behaviorální složku meziskupinových postojů. Nevíme tedy, zda se stereotypy či předsudky nějak promítají do reálného jednání, zda toto citlivé téma informanti reflektují. Zároveň ovšem rozumím tomu, že zvolená metoda (rozhovory) není úplně ideální pro uchopení problematiky jednání. Reflekovali nicméně informanti nějak i své jednání vůči cizincům?

Dále autorka v teoretické části (str. 12) s odkazem na literaturu konstatuje, že existují čtyři hlavní aspekty, které napomáhají ke zlepšení postojů mezi skupinami a jsou to: rovnocenný status, sledování stejných cílů, institucionální podpora a spolupráce mezi skupinami. Dodatečně byly podle autorky v toto souvislosti přidány dvě další podmínky, a to osobní interakce a možnost navázat přátelství (a odkazuje se opět na literaturu, konkrétně na Graf 2015: 31-32). Je poněkud škoda, že tyto faktory autorka dále nepoužívá ve snaze interpretovat vlastní data vypovídající o schopnosti Čechů mezi cizinci jemně diferencovat. Je to tím, že její data o roli výše uvedených faktorů spíše nevypovídají? Respektive co si autorka na základě svého výzkumu o roli výše uvedených aspektů myslí?

Paradox pozitivního vnímání Slováků až jako (ne)cizinců (např. str. 62). Interpretováno autorkou přesvědčivě jako důsledek kulturní, jazykové a geografické blízkosti. Ano, ale tytéž faktory byly přítomny i v dobách federace do jejího rozdělení (1993). Přesto ty vztahy a percepce nebyly tak kladné. Není to tím, že Slováci nebyli jasní cizinci (ve smyslu československého národa), navíc neexistovala státní hranice? Až po zavedení hranice mezi „my“ versus „oni“ se percepce zlepšily (ve smyslu dobré ploty dělají dobré přátele). Nelze pak vztah Čechů a Slováků před rokem 1993 chápat jako kompetitivní o nedostatkové zdroje v rámci jedné politické jednotky. Méně přesvědčivě lze po rozdělení federace také jeden národ používat v očích druhého jako obětího beránka/viníka vlastních nezdarů? Jinými slovy, v diskusi tohoto výzkumného nálezu mi chybí použití teorií, které sama autorka v teoretické části velmi dobře uvádí.

Mimořádně zajímavé, co v datech není příliš obsaženo, o čem informanti v rámci schopnosti diferencovat mezi „cizinci“ téměř vůbec nehovořili. I v kontextu nedávné migrační krize o „Turcích/muslimech“ podle autorky hovořili jen minimálně: a chápali je jako hrozbu pro sociální stát (parazitují na sociálních dávkách), jako hrozbu s násilnickou podstatou a jako cizince toužící nás vyhladit (str. 64 a opět str. 72). Více zjištění o percepci migrantů z převážně muslimských společností v provedených rozhovorech nebylo?

Hodně zajímavé dílčí zjištění, že autostereotyp Čechů jako netolerantních xenofobů je autostereotypem negativním, zatímco autostereotypy by měly být spíše pozitivní. S tím souvisí nakousnuté, ale nedořečené téma toho, zda a jak v kontrastu s cizinci (a skrze tzv. binární opozita) Češi konstruují či re-konstruují svou pozitivní/negativní identitu. Za hlubší sondu by také stála kritická debata o tom, zda a jak se mají cizinci asimilovat, tedy kulturně splynout s Českou majoritou, jak požaduje část respondentů. Byla u těchto požadavků přítomná skepse k tomu, zda v české společnosti vůbec existuje konsensus v tom, co znamená být Čechem, co jaké kultury se tedy mají cizinci asimilovat? (problémem může být též v práci používané pojmy integrace a asimilace spíše jako synonyma).

Práci hodnotím známkou **v ý b o r n ě**.

Na Mělníce, 1. 9. 2020

Karel Černý